

Katarzyna Szewczuk
Akademia Ignatianum w Krakowie

Formy spędzania czasu wolnego przez dzieci klas trzecich szkoły podstawowej – raport z badań

Leisure Time Activities
of the Third Grade Pupils of Primary School –
a Report from Studies

Wprowadzenie

Dynamiczny rozwój cywilizacyjny, przemiany społeczno–kulturowe, a także postęp w obrębie technologii informacyjnych powinny wpływać na zwiększanie zasobów czasu wolnego współczesnego człowieka. Aktualnie szybciej się komunikujemy, łatwiej i prędszej przemieszczamy do odległych zakątków świata, a komputery zautomatyzowały i ulepszyły pracę człowieka, przynajmniej w niektórych zawodach. Przytoczone wyżej argumenty powinny zwiększać ilość czasu wolnego społeczeństw, a jednak wcale nie obserwujemy takich tendencji. Przeciętny Polak, zapytany o posiadaną ilość czasu wolnego, odpowiada, że nie ma go w ogóle lub coraz częściej (subiektywnie) odczuwa jego brak. Problem ten dotyczy coraz większej ilości ludzi, a podstawowym czynnikiem odpowiedzialnym za brak czasu na odpoczynek jest praca i aktywność zawodowa. Praca stanowi niezbędny warunek poprawy własnej sytuacji ekonomicznej, coraz częściej jest także bodźcem do zaspokajania rozbudzonych potrzeb konsumpcyjnych. Współczesny świat zorientowany jest

na posiadanie dóbr, a czas wolny, który jest wartością autoteliczną stanowi tym większą i bardziej pożądaną potrzebę, im posiadamy go mniej¹.

Współcześni badacze czasu wolnego: pedagodzy, psychologowie, etycy, filozofowie czy socjologowie zwracają uwagę na rangę odpoczynku dla prawidłowego i zrównoważonego życia człowieka. Podkreślają oni walory zdrowotne, rekreacyjne, rozwojowe, wychowawcze, socjologiczne itp. czasu wolnego, zwracając uwagę na zasady, jakie wynikają z jego błędnego zagospodarowania. Na nieprawidłowe wykorzystanie czasu wolnego szczególnie narażone są dzieci. Po pierwsze dopiero poznają wartość czasu, który pozostaje do ich dyspozycji, uczą się go właściwie planować, rozwijając samodzielność decyzji. Po drugie czas wolny dzieci jest ściśle powiązany z czasem wolnym dorosłych. To rodzice stanowią wzorzec, który dziecko naśladuje i powiela w swoich zabawach. Mama i tata są zazwyczaj inspiracją zachowań wolnoczasowych dzieci w młodszym wieku szkolnym. Jednak coraz częściej podkreśla się, że sposób spędzania czasu wolnego uczniów klas I–III jest uzależniony od rówieśników oraz panującej w tym obszarze mody.

Podstawowym celem artykułu jest ukazanie wyników badań prowadzonych w szkołach podstawowych usytuowanych pod Krakowem. Były one realizowane w 2013 roku i dotyczyły sposobów spędzania czasu wolnego uczniów w młodszym wieku szkolnym. Grupę badawczą stanowiło 16 dzieci uczęszczających do szkoły wiejskiej oraz 15 uczniów kształcących się w mieście. Pomimo niewielkiej ilości uczniów biorących udział w badaniu, analizując uzyskane wyniki, możemy zaobserwować pewne tendencje oraz zmiany, jakie zachodzą w zachowaniach wolnoczasowych dzieci, które są opisywane przez grono eksploratorów tego tematu².

Pojęcie czasu wolnego

Istnieje bardzo wiele sposobów myślenia o czasie wolnym, wiele sposobów i możliwości jego rozumienia i definiowania. Bardzo trudno jest zamknąć to pojęcie w jednej, zasadniczej formule, która określałaby wszystkie jego elementy składowe. Czas wolny może być zaliczony do tych terminów, które pomimo usilnych starań przez cały czas wymykają się naszym jednoznacznym ustaleniom. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w jego właściwościach. Czas wolny stanowi kategorię codziennych doświadczeń, którą łatwiej jest odczuć na „własnej skórze”, przeżyć, aniżeli definiować. Dlatego trudno w tym kontekście o ustalenie

¹ J. Daszkowska, R. Pelczar (red.), *Czas wolny, przeszłość-teraźniejszość-przyszłość*, Stalowa Wola 2009, s. 3.

² Por. M. Truszkowska-Wojtkowiak, *Fenomen czasu wolnego*, Gdańsk 2012.

jakiejś wspólnej dla czasu wolnego listy atrybutów. Tak popularne dla tego czasu czynności jak: oglądanie telewizji, zabawa, spotkania towarzyskie czy wspólne spacerowanie budzą wątpliwości związane z naturą ich jednostkowych doświadczeń. Wymienione działania dla poszczególnych osób mogą mieć bowiem różne znaczenia. Dla jednych będą stanowiły zajęcia dobrowolne, utożsamiane z czasem wolnym i odpoczynkiem, natomiast dla drugich mogą mieć wydźwięk obowiązku podlegającego rygorom zdrowej logiki i pracy³. Ów relatywizm czasu wolnego przyczynia się do odmienności interpretacyjnej doświadczeń, w których uczestniczymy. Staje się też możliwością, osobistego, unikatowego przeżycia czasu wolnego.

Problematyka czasu wolnego nie dotyczy tylko współczesnego człowieka, ale była przedmiotem dyskusji już w czasach antycznych. I tak starożytni Grecy określając czas wolny, używali terminu *scholē*, co oznacza zatrzymanie się, próżnowanie, odpoczynek, przerwę, nieróbstwo, ociąganie się, wypełnienie sobie godzin wolnych od pracy i nauki rozmowami itp. Pochodzące od tego terminu słowo *scholastes* w starożytności charakteryzowało próżniaka, a *scholastikos* – próżniaka nietrudniącego się żadną pracą⁴. Ciekawe poglądy dotyczące czasu wolnego prezentował grecki filozof Arystoteles. Zdaniem tego myśliciela, czas wolny nie jest wypoczynkiem ani końcem pracy, ale to właśnie praca jest ukoronowaniem wolnego czasu. Należy zauważyć, że czasy Arystotelesa to okres, w którym praca była zarezerwowana dla niewolników, a wolny Grek spędzał czas na zgromadzeniach, dyskusjach, poświęcając się nauce i życiu politycznemu. W czasach starożytnych istniał wyraźny podział między ludźmi wolnymi i niewolnikami, co może tłumaczyć arystotelesowskie sprzeczności pomiędzy pracą a czasem przeznaczonym na odpoczynek⁵.

Stopniowo, w miarę upływu lat, dostęp do czasu przeznaczonego na odpoczynek rozszerzał się na niższe warstwy społeczne. Jednak dopiero wiek XIX, zwany wiekiem przemysłu, przyniósł radykalne zmiany w tym zakresie. Dokonujący się w tym stuleciu rozwój społeczno-gospodarczy, powstawanie nowych, wysoko rozwiniętych społeczeństw oraz zmiany w dziedzinie pracy i wypoczynku spowodowały, że czas wolny stał się naturalnym przywilejem każdego człowieka. Zdaniem M. Ostrowskiej czas wolny, który przez tysiąclecia „był przywilejem nielicznych, w XIX wieku stał się dobrem powszechnym, a jego wykorzystanie poczęło urastać do rangi

³ D. Mroczkowska (red.), *Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, Warszawa 2011, s. 7.

⁴ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1983, s. 358.

⁵ D. Ulewicz-Adamczyk, *Problematyka czasu wolnego na przestrzeni wieków i we współczesnym świecie*, [w:] *Czas wolny. Przeszłość-teraźniejszość-przyszłość*, red. J. Daszykowska, R. Pelczar, Stalowa Wola 2009, s. 47.

społecznego problemu”⁶. Od tego momentu rozpoczęły się również próby ujęcia czasu wolnego w ramy definicji. Jako pierwszy poświęcił się temu zagadnieniu T. Veblen, amerykański ekonomista i socjolog. Jego zdaniem czas wolny to ogół czasu człowieka poza tym przeznaczonym na pracę, który decyduje o społecznym usytuowaniu jednostki oraz jego przynależności do określonej klasy społecznej. Propozycja amerykańskiego naukowca jest zatem bardzo wąska, nie uwzględnia bowiem czasu przeznaczonego na czynności obowiązkowe, rodzinne czy higieniczne. Pominięte w definicji czasu wolnego przez T. Veblena czynności zostały dostrzeżone przez polskiego pedagoga A. Kamińskiego. Rozumie on czas wolny jako chwile, w których człowiek jest uwolniony od pracy zawodowej lub pracy dodatkowej, od dojazdów do pracy, od zaspokajania elementarnych potrzeb organizmu, w którym nie musi oddawać się obowiązkom domowym i rodzinnym⁷. Jest to czas odpoczynku, życia rodzinnego czy społecznego, pozbawiony kategorii obowiązku czy przymusu. Czas wolny w ujęciu A. Kamińskiego jest czasem wolnym od czegoś – od pozostałych czynności wykonywanych w ogólnym budzecie czasu, jakim dysponujemy w ciągu dnia. Cechuje go swoboda i wolność wyboru podejmowanych działań i zachowań. Na podobne atrybuty czasu wolnego zwrócił uwagę francuski socjolog J. Dumazedier. Twierdził on, że z czasem wolnym stykamy się wówczas, kiedy oddajemy się dobrowolnie, poza koniecznymi i obowiązkowymi zajęciami zawodowymi, rodzinnymi lub społecznymi, wypoczynkowi, rozrywce lub rozwojowi własnej osobowości⁸. Dlatego też mianem czasu wolnego, zdaniem autora powyższej definicji, będą czynności, którym jednostka poddaje się z własnej i nieprzymuszonej woli dla odpoczynku, rozrywki lub kształtowania własnego usposobienia. W swoich rozważaniach J. Dumazedier kładzie nacisk na znaczenie niezależności osoby ludzkiej w wyborze sposobu spędzania czasu wolnego. Definicja zaproponowana przez francuskiego socjologa została uznana przez środowisko naukowe całego świata, czego przykładem jest jej przyjęcie jako oficjalnego i powszechnego określenia czasu wolnego przez UNESCO.

Zachowania wolnoczasowe dzieci i młodzieży różnią się zasadniczo od tych, którymi dysponują ludzie dorośli. Rozbieżności te są implikowane zależnościami społeczno-ekonomicznymi dzieci od ich opiekunów. Możemy zatem zaobserwować, że czas wolny uczniów podlega pewnym rygorom określonym przez ludzi dorosłych. Brak doświadczenia w radzeniu sobie z sytuacjami życiowymi, niedojrzałość psychiczna

⁶ M. Ostrowska, *Przymus bezczynności*, Warszawa 2007, s. 67.

⁷ A. Kamiński, *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Warszawa 1965, s. 69–70.

⁸ M. Czerepaniak-Walczak, *Gdy po nauce mamy wolny czas...*, Szczecin 1997, s. 21.

powoduje, że dzieci nie mogą w pełni samodzielnie decydować o wyborze sposobu spędzania czasu wolnego. Ta zależność od rodziców przyczynia się do kontrolowania czasu wolnego dzieci w celu zapewnienia im bezpieczeństwa oraz wychowawczej możliwości rozwijania własnej osobowości. Ponadto czas przeznaczony na wypoczynek w młodszym wieku szkolnym jest zdecydowanie dłuższy od tego, którym zarządzają dorośli opiekunowie. W pierwszych latach edukacji dzieci nie poświęcają zazwyczaj wiele czasu na naukę. Ich plan zajęć oraz obciążenie zajęciami obowiązkowymi czy dodatkowymi powinno być dostosowane do możliwości rozwojowych. Dlatego po przybyciu do domu i wywiązaniu się z obowiązków następuje ten „właściwy” i oczekiwany przez dzieci czas. A. Zawadzka określa go jako czas „poza obowiązkami i koniecznościami życiowymi, którym jednostka dysponuje względnie dobrowolnie i wypełnia odpoczynkiem, rozrywką, pracą nad sobą w sposób służący zarazem rozwojowi biosocjokulturalnemu”⁹.

Wartość czasu wolnego dla dziecka w młodszym wieku szkolnym

Definicje czasu wolnego, tworzone przez badaczy różnych dziedzin nauki, wskazują na rozpatrywanie tego zagadnienia nie tyle pod względem ilościowym, co jakościowym. Odpowiednio zorganizowany i właściwie przeżyty czas wolny jest wartością, która sprzyja wychowaniu, kształceniu i edukacji młodego pokolenia. Argumenty ukazujące jego znaczenie dla właściwego rozwoju dziecka w młodszym wieku szkolnym są następujące:

1. W pewnym stopniu czas wolny zezwala dzieciom na przejęcie inicjatywy w zakresie spędzania. Możliwość dokonywania wyborów form aktywności, umiejętność organizowania czasu poza obowiązkami, planowanie własnego dnia oraz rozwijanie samodzielności i odpowiedzialności w zakresie zajęć wolnoczasowych stanowią ważny element samowychowania.

2. Odpoczynek stanowi kolejny atrybut czasu wolnego. Rozwój cywilizacji, nieustający pęd ludzkiego życia, pogoń za dobrami materialnymi powodują, że człowiek coraz częściej czuje znużenie, zmęczenie czy wyczerpanie. Każda istota, która przez dłuższy czas pozostaje w określonej aktywności, po pewnym czasie odczuwa niedobór swych sił, spadek zapału i ochoty realizacji podjętego zadania. Odpoczynek zapewnia nam

⁹ A. Zawadzka, *Dziecko a zmianowość nauki szkolnej. Opieka rodzicielska, realizacja potrzeb biologicznych, obowiązków i wartość wypoczynku ucznia klasy trzeciej ze zmiany rannej lub południowej*, Wrocław 1991, s. 22.

odreagowanie zmęczenia poprzez odbudowanie sił potrzebnych do wykonywania codziennych czynności. Polega na chwilowym oderwaniu się od hałasu, wymagań, planów, szybkiego tempa życia czy przymusowego towarzystwa, a zastąpieniu go realizacją potrzeb i własnych pragnień. Z jednej strony dzieci bardzo szybko tracą równowagę potrzebną do harmonijnego życia, z drugiej możemy obserwować ich natychmiastową regenerację sił witalnych przy stosunkowo krótkim czasie przeznaczonym na odpoczynek.

3. Nieodłącznym elementem czasu wolnego jest także zabawa, która często utożsamiana jest z rozrywką. Jest to wypoczynek realizowany poprzez różnorodną aktywność umysłową i fizyczną, który powinien być odmienny od aktywności przejawianej w pracy zawodowej¹⁰. Szczególne znaczenie odgrywa ona w życiu małego dziecka. Również dla uczniów w młodszym wieku szkolnym jest podstawową i naturalną formą dziecięcej działalności. Zabawa, zaraz po nauce, wypełnia cały czas dziecka, staje się formą poznania rzeczywistości, nabywania doświadczeń w przyjemnej atmosferze.

4. Czas wolny daje możliwość udziału w różnorodnych zajęciach dodatkowych, pozalekcyjnych lub pozaszkolnych. W zależności od dokonanych wyborów uczestnictwo w takich formach aktywności sprzyja kształtowaniu własnych zainteresowań, stwarza podstawy do dalszego rozwoju psychicznego jak i fizycznego. Rozwijając własne pasje uczniowie poszerzają wiedzę, podnoszą swoje umiejętności i kwalifikacje. Zajęcia wolnoczasowe stają się możliwością kształtowania i doskonalenia osobowości poprzez własne działania twórcze, czy recepcję twórczości innych osób. Przyczyniają się one do formowania dziecięcych charakterów, poszerzania horyzontów, budowania banku informacji, pracy nad sobą – samodoskonalenia. Wybór aktywności fizycznej w ramach zajęć wolnoczasowych przyczynia się do rozwijania sił i sprawności własnego organizmu, jest lekiem uspokajającym i wyciszającym dzieci, gdyż pozwala wyładować nadmiar energii. Ruch na świeżym powietrzu rozładowuje emocje, hartuje, poprawia samopoczucie, odstresowuje oraz ma istotne znaczenie w procesie dojrzewania mózgu. U aktywnych fizycznie dzieci całe ciało, w tym także mózg, jest lepiej ukrwione. Ruch wpływa ponadto na powstawanie nowych połączeń nerwowych w mózgu, dzięki czemu zwiększa się hipokamp odpowiedzialny za pamięć dziecka.

5. Czas wolny spędzany w gronie rówieśników przyczynia się do kształtowania kontaktów społecznych z innymi ludźmi. W dziecku budzi się potrzeba współdziałania, organizowania wspólnej zabawy, rozwijają się umiejętności przywódcze oraz negocjacyjne, kiedy trzeba się

podporządkować normom i zasadom obowiązującym w grupie. Uczestnictwo w życiu społecznym poszerza krąg znajomych dziecka, stwarza szanse nawiązywania nowych znajomości, ale także porównywania się z innymi, a czasem tworzy sytuacje rywalizacji. Bycie razem z innymi przyczynia się do rezygnacji z własnych, indywidualnych pragnień na rzecz postępowania skierowanego na wspólne dobro. To czas, kiedy dzieci uczą się działania w zespole, poświęcenia, uspołecznienia, a z drugiej strony znajdują grono osób o podobnych zainteresowaniach, poglądach, zbliżonym stylu życia.

6. Czas, który pozostaje po nauce, odrobieniu zadań domowych i wypełnieniu obowiązków stanowi niezbędne zabezpieczenie dzieci w młodszym wieku szkolnym przed nadmiernym obciążeniem światem zewnętrznym. Spełnia on rolę swoistej ochrony zdrowia dzieci, które narażone są w szkole na stres, hałas, brak proporcji pomiędzy siedzeniem w niewygodnych ławkach, a krótkimi przerwami międzylekcyjnymi, nieustannym obciążeniem umysłu poprzez naukę i prace domowe¹¹. Zagospodarowanie czasu wolnego po intensywnym wysiłku intelektualnym powinno być wolne od tego rodzaju aktywności, winno zmierzać w kierunku zabawy i radości, które wywierają korzystny wpływ na samopoczucie fizyczne i psychiczne.

Czas wolny jest dobrem egalitarnym, indywidualnym zasobem, którym dysponuje każdy człowiek, to nieodłączny element życia, wpływający na nasz rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny i emocjonalny. Ponieważ współczesny człowiek coraz częściej odczuwa niedostatki jego ilości, dlatego szczególnego znaczenia nabiera umiejętność właściwego gospodarowania tymi zasobami, które jeszcze posiada. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na odpowiednie przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego. Już od najmłodszych lat kształtują się bowiem upodobania, nawyki, a także wzory spędzania czasu wolnego. Przygotowanie do wyboru przez dzieci mądrych zajęć wolnoczasowych spoczywa głównie na barkach rodziców. Percepcja zwyczajów panujących w domu rodzinnym wpływa na sposób spędzania czasu wolnego zarówno w sytuacjach dnia codziennego, jak i w okresie dłuższego wypoczynku. Kształtowanie właściwych postaw w stosunku do czasu wolnego jest także zadaniem instytucji oświatowych. Szkoła, dzięki dobrze zorganizowanej działalności pozalekcyjnej jest w stanie wspierać i kształtować pozytywne modele spędzania czasu wolnego.

Założenia metodologiczne badań własnych

Procedura badania naukowego stawia przed każdym badaczem wymóg postępowania według jej założeń. Uważny eksplorator, który dąży

¹¹ K. Denek, *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*, „Lider” (2006)12, s. 10.

do ukazania autentycznego obrazu badanego wycinka rzeczywistości, powinien w pierwszej kolejności określić jej elementy. Poniżej zostaną one pokrótce scharakteryzowane.

Przedmiotem badań były formy spędzania czasu wolnego dzieci uczęszczających do klas trzecich szkoły podstawowej. Celem przeprowadzonych badań było ukazanie najczęściej wybieranych form spędzania czasu wolnego przez dzieci w wieku 9–10 lat, pochodzących ze środowiska miejskiego i wiejskiego.

Problem główny badań został sformułowany w postaci następującego pytania:

– Jakie są formy spędzania czasu wolnego przez dzieci klas III szkoły podstawowej?

Problematyka szczegółowa badań koncentrowała się na udzieleniu odpowiedzi na następujące pytania:

– Jakie są opinie dzieci klas III szkoły podstawowej na temat czasu wolnego?

– Jakie formy spędzania czasu wolnego są preferowane przez uczniów w wieku 9–10 lat?

Podstawową metodą badań był sondaż diagnostyczny, techniką – ankieta, a narzędziem badawczym – kwestionariusz ankiety. Składał się on z kilkunastu pytań, które swoją tematyką obejmowały problemy badawcze. Większość pytań miała charakter zamknięty, a najwięcej było tych, posiadających kafeterię dysjunktywną, dotyczących sposobów spędzania czasu wolnego przez dzieci w młodszym wieku szkolnym. Kwestionariusz zawierał również pytania otwarte, umożliwiające dzieciom dowolną odpowiedź, a w swej części końcowej posiadał metryczkę obejmującą wiek, płeć oraz miejsce zamieszkania.

Badaniami zostało objętych 31 dzieci uczęszczających do dwóch szkół podstawowych. Jedna ze szkół usytuowana jest na terenie małej wsi, a druga znajduje się w obszarze miejskim. Obydwa ośrodki położone są niedaleko Krakowa. Ze szkoły wiejskiej przebadano 16 dzieci – z czego 10 to dziewczynki, a 6-cio osobową grupę stanowili chłopcy. Szkołę miejską reprezentowało 15 dzieci, gdzie dziewczynki stanowiły mniejszość (6 uczennic), a chłopcy większość (9 uczniów) grupy badawczej. Kolejną cechą różnicującą dzieci biorące udział w badaniu był ich wiek. Przedstawicielami szkoły wiejskiej było ośmiu uczniów w wieku 10 lat oraz siedmiu, którzy ukończyli lat 9. Natomiast jedenaścioro dzieci w wieku 10 lat oraz pięcioro uczniów w wieku 9 lat występowało w badaniach w imieniu szkoły miejskiej.

Badania były przeprowadzone jednorazowo na nielicznej grupie dzieci. Miały charakter pilotażowy i zostały przeprowadzone w ramach

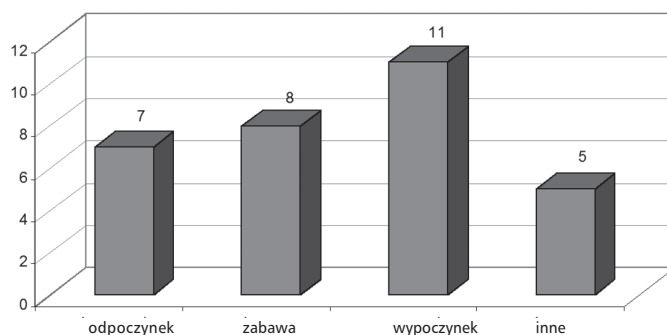
seminarium dyplomowego. Nie upoważniają zatem do wyciągania ogólnych wniosków, a raczej inspirują do refleksji, stanowią podstawę do kontynuowania dalszych, bardziej pogłębionych badań.

Prezentacja i opis wyników badań

1. Opinie dzieci klas III szkoły podstawowej na temat czasu wolnego

Pojęcie czasu wolnego należy do kategorii abstrakcyjnej i może stanowić trudność w jego określeniu dla dzieci w młodszym wieku szkolnym. Wszystkie pojęcia, które powstają w umysłach dzieci, nie są wytworem jednej chwili, ale stanowią efekt wielu doświadczeń, obserwacji, spostrzeżeń, skomplikowanych operacji umysłowych. Umiejętność podania definicji danego pojęcia jest po części symptomem świadczącym o tym, że proces jego kształtowania zmierza ku końcowi. Zagadnienie rozumienia przez dzieci pojęcia czasu wolnego prezentuje wykres 1.

Wykres 1. Pojęcie czasu wolnego w opinii badanych dzieci.

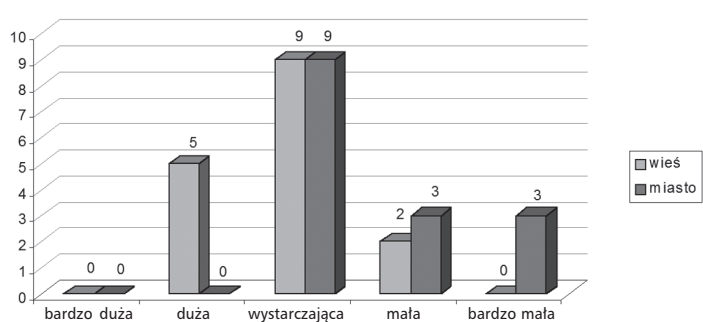
Źródło: opracowanie własne

Uczniowie, budując definicje czasu wolnego, najprawdopodobniej kierowali się własnymi doświadczeniami. Dlatego też, większości dzieci kojarzył się on z wypoczynkiem (11), natomiast siedmioro utożsamiało go z odpoczynkiem. W umysłach dzieci pojęcia te nie są traktowane jako synonimy, badana grupa osób jasno i wyraźnie oddzielała je od siebie. Wypoczynek, dla badanych trzecioklasistów, stanowił czynną rekreację, taką jak jazda na rowerze czy rolkach, natomiast odpoczynek kojarzył się uczniom z czynnościami o charakterze biernym, przykładowo: oglądanie telewizji, czytanie książek. Niemal co czwarte badane dziecko (8) czas wolny stawiało na równi z zabawą. Pięciosobową grupę stanowili uczniowie, których wypowiedzi zostały zaklasyfikowane do kategorii inne.

Formułowali oni zdania w stylu: „Moim zdaniem czas wolny to ten szczególnie czas, (...) to czas dla mnie, (...) to fajna sprawa”.

Obok czasu asygnowanego na naukę, realizację obowiązków czy czynności higieniczne dziecko powinno posiadać także odpowiednią pulę czasu przeznaczoną do własnej dyspozycji. W tym okresie następuje regeneracja sił, co warunkuje prawidłowy i zrównoważony rozwój, a także wpływa na efektywność pracy w dniu następnym. W młodszym wieku szkolnym dziecko powinno dysponować 5–6 godzinnym okresem czasu¹², który może zagospodarować według własnego uznania. Jego ilość jest odczuciem subiektywnym każdego dziecka, jednak poniższy wykres obrazuje tendencje w tym zakresie (wykres 2).

Wykres 2. Posiadana ilość czasu wolnego w opinii badanych uczniów.

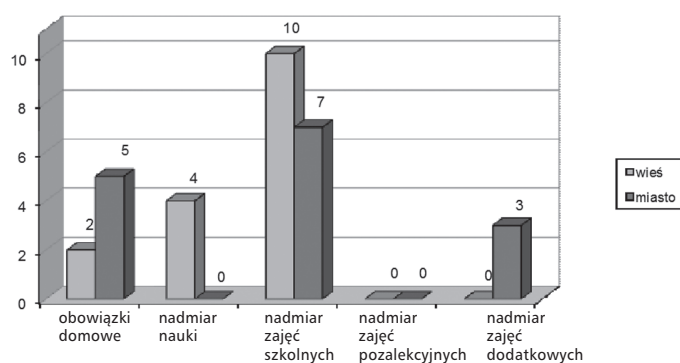

Źródło: opracowanie własne

Niezależnie od miejsca zamieszkania większość dzieci wydaje się być zadowolona z posiadanej ilości wolnego czasu. Jako wystarczającą oceniali ją dziewięć dzieci ze szkoły miejskiej i tyle samo ze szkoły wiejskiej. Żadne dziecko nie szacowało ilości wolnego czasu w kategorii: bardzo duża. Pozostałe, uzyskane w trakcie badań odpowiedzi, zdecydowanie różnicują uczniów obu placówek. Prawie 1/3 trzecioklasistów (5) zamieszkujących wieś uważała, że ma dużo czasu wolnego, gdy tymczasem w szkole miejskiej nie było takich wskazań. Natomiast co piąte badane dziecko (3) zamieszkujące miasto stwierdzało, że ma mało lub bardzo mało czasu przeznaczony na wypoczynek. Można zatem zauważyć pewną zależność, która wskazuje, że uczniowie mieszkający w mieście częściej skarżą się na niewielką ilość czasu wolnego w porównaniu z ich

rówieśnikami zamieszkującymi wieś. Kolejny wykres (3) ukazuje przyczyny, które zdaniem badanych respondentów wpływają na taki stan rzeczy.

Wykres 3. Przyczyny małej ilości czasu wolnego wskazane przez badane dzieci.

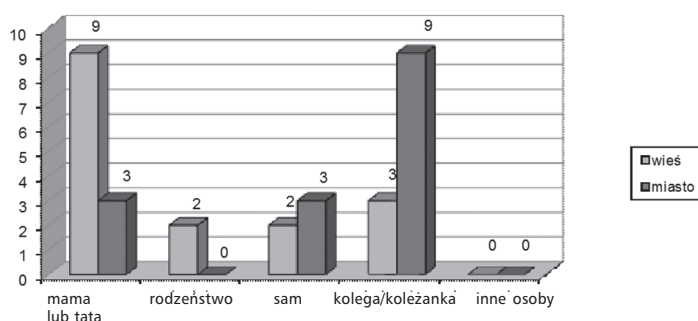
Źródło: opracowanie własne

Dominująca przyczyna posiadania zbyt małej ilości czasu wolnego jest zbieżna dla uczniów z obu badanych środowisk. Zarówno dzieci miejskie (10), jak i wiejskie (7) stwierdzały, że zbyt duża ilość zajęć szkolnych stanowi główny czynnik uniemożliwiający odpowiednią regenerację sił. Dzieci ze szkoły miejskiej wskazywały ponadto na nadmiar obowiązków domowych (5), a także na liczne zajęcia dodatkowe (3). Ich rówieśnicy zamieszkujący tereny wiejskie również uważali obowiązki domowe za powód posiadania niewielkiej ilości czasu wolnego (2), ale zdecydowanie częściej wskazywali na nadmiar nauki (4), która to przyczynia się do ograniczenia wypoczynku. Żadne dziecko nie podkreśliło kategorii związanej z zajęciami pozalekcyjnymi. Być może zajęcia odbywające się na terenie placówki utożsamiane są przez dzieci ze szkołą i trzecioklasiści nie kojarzą ich z czasem wolnym, a zagospodarowanym przez wychowawców i innych opiekunów. Co po części może tłumaczyć fakt obarczania szkoły, a także zajęć z nią związanych (nauka) odpowiedzialnością za burzenie harmonii pomiędzy tym co obowiązkowe, a przyjemne.

Uczeń klas początkowych zaczyna dopiero poznawać wartość czasu wolnego. Może on być czasem przeznaczonym na rozwój osobowości (własnych zainteresowań i uzdolnień), ale także czasem bezpowrotnie straconym, bezwartościowym dla dziecka (nudnym), a nawet czynnikiem demoralizującym. Dla dzieci w młodszym wieku szkolnym środowiskiem, które w największym stopniu może zapobiec temu niebezpieczeństwu

jest rodzina. To poprzez rodziców, ich obserwację, stały kontakt i rozmowy, dzieci uczą się jak można wartościowo spędzać własny czas wolny. Kolejny wykres (4) prezentuje zatem osoby, które stanowią towarzystwo dla badanych uczniów podczas okresu wypoczynku.

Wykres 4. Osoby, z którymi dzieci najchętniej spędzają czas wolny.

Źródło: opracowanie własne

Ponad połowa dzieci (9) zamieszkujących tereny wiejskie na pierwszym miejscu wskazywała rodziców jako osoby towarzyszące im w czasie wolnym od zajęć obowiązkowych. Dla porównania, tylko co piąte dziecko (3) zamieszkujące miasto rekomendowało rodziców jako godnych partnerów do spędzania czasu wolnego. W tej grupie badawczej zdecydowanie na prowadzenie wysunęli się koledzy i koleżanki. To oni stanowią najlepsze, zdaniem 9 respondentów, towarzystwo do wspólnych zabaw. Przyczyny takiego stanu rzeczy można upatrywać w pracy zawodowej rodziców dzieci miejskich. Chęć utrzymania rodziny, a także spełnienia wymagań stawianych przez pracodawców może stanowić podstawowy czynnik ograniczający ilość czasu wolnego przeznaczonego dla siebie oraz najbliższej rodziny. Zamiast czasu na kontakt z własnym dzieckiem, rodzice mogą wybierać innych opiekunów w postaci zajęć dodatkowych lub elektronicznych gadżetów. Zarysowane pokrótce tendencje nie są obce środowisku wiejskiemu. Jednak w dalszym ciągu dominują na tych obszarach tradycyjne wartości z przewagą kontaktów bezpośrednich (bliskość przestrzenna) oraz homogenicznością społeczności, co sprzyja kształtowaniu relacji rodzinnych.

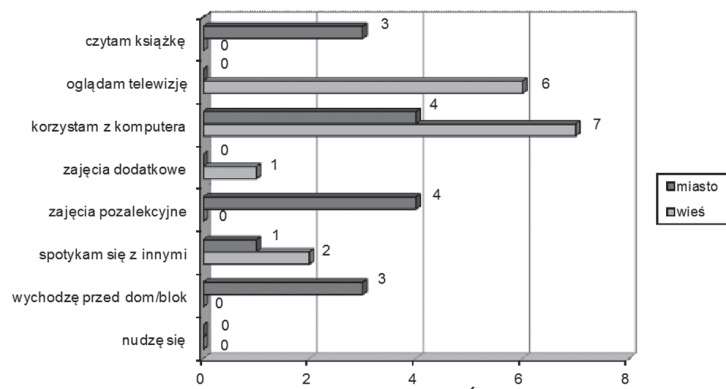
2. Formy spędzania czasu wolnego preferowane przez dzieci w wieku 9–10 lat.

58 Każdy dzień małego ucznia obowiązkowo powinien zawierać czas, który będzie przeznaczony na wypoczynek. Stanowi on podstawę prawi-

dłowego rozwoju, daje moment refleksji i namysłu nad dniem codziennym, chwilę wypoczynku i relaksu od szarej rzeczywistości, a także daleki jest od przymusu i dyscypliny. To okres dnia, kiedy dziecko w sposób samodzielny decyduje, co i w jakiej kolejności chce zrobić. Oczywiście musi on podlegać pewnym rygorom i prawom ustanowionym przez dorosłych. Małe dziecko nie ponosi odpowiedzialności prawnej za swoje działania i nie zawsze prawidłowo ocenia różnicę pomiędzy dobrem i złem, dlatego dorośli służą mu pomocą w tym zakresie.

W XXI wieku istnieje wiele różnorodnych sposobów spędzania czasu wolnego. Jednak w dalszym ciągu możliwości jego wykorzystania są uzależnione od wielu czynników. Zaliczyć do nich możemy: miejsce zamieszkania (miasto, wieś), wiek, środowisko rodzinne i kulturowe, świadomość własnych potrzeb, poczucie bezpieczeństwa czy możliwości finansowe. Czas wolny najmłodszych jest w dużym stopniu uzależniony od relacji pomiędzy nim a rodzicami, a także rozeznania opiekunów w zakresie zainteresowań i potrzeb swoich wychowanków. Preferencje w zakresie sposobów spędzania czasu wolnego przez uczniów klas trzecich prezentuje wykres 5.

Wykres 5. Formy spędzania czasu wolnego uczniów klas III.

Źródło: opracowanie własne

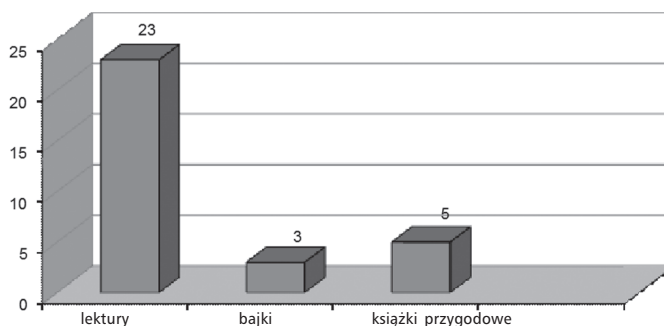
Uzyskane w toku badań odpowiedzi trzecioklasistów mogą budzić niepokój. Zdecydowana większość dzieci zamieszkujących wieś czas wolny spędza w sposób bierny – siedmioro z nich korzysta z komputera, a sześcioro ogląda telewizję. Można przypuszczać, że uczniowie biorący udział w badaniu przedkładają oglądanie seriali telewizyjnych czy grę na komputerze nad aktywność na świeżym powietrzu. A przecież obszary wiejskie dają większe możliwości, w porównaniu z miastem, w zakresie

spędzania czasu wolnego na zewnątrz. Uczniowie w młodszym wieku szkolnym potrzebują ruchu; jest to nieodzowny element prawidłowego rozwoju fizycznego, ale także psychicznego.

Nieco lepiej sytuacja przedstawia się w mieście. Co prawda uczniowie także wybierają pasywne formy spędzania wolnego czasu – czworo korzysta z komputera, a troje czyta książkę, jednak ponad połowa dzieci przyznaje się także do innego rodzaju aktywności. Zajęcia pozalekcyjne są sposobem odpoczynku dla czworga dzieci, troje wychodzi przed blok, a jedno spotyka się z kolegami lub koleżankami.

Kontakt z odpowiednio dobraną literaturą powinien stanowić niezbędny składnik budżetu czasu wolnego uczniów w młodszym wieku szkolnym. Ważę czytania dla rozwoju psychicznego dziecka pokazują nie tylko najnowsze badania, ale także ogólnopolska akcja „Cała Polska czyta dzieciom”. Jej inicjatorka I. Koźmińska¹³ wskazuje, że ta prosta, tania i radosna czynność jest absolutnie niewykorzystanym sposobem na poprawę kondycji psychicznej, umysłowej i moralnej nie tylko dzieci, ale i całego społeczeństwa. Jakie rodzaje literatury czytają badani uczniowie klas trzecich? Wyniki prezentuje wykres 6.

Wykres 6. Rodzaje literatury czytane przez dzieci w czasie wolnym.

Źródło: opracowanie własne

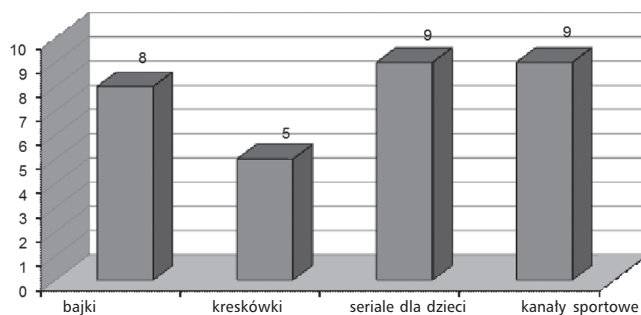
Przyglądając się bliżej zebranym wynikom możemy przypuszczać, że dzieci sięgają po książki nie dla samej przyjemności czytania, ale raczej z obowiązku. Aż 23 trzecioklasistów z 31 osobowej grupy badawczej w czasie wolnym czyta publikacje z kanonu lektur. Większość dzieci wymieniała lekturę Romana Pisarskiego *O psie, który jeździł koleją*. Te dane prezentują raczej smutny obraz czytelnictwa wśród badanej populacji.

Uczniowie sięgają po książki pod presją i naciskiem nauczyciela, a sam wychowawca proponuje lekturę, która co prawda piękna i wartościowa, może być zastąpiona utworem bardziej dostosowanym do czasów współczesnych. Obecnie szkoła podstawowa nie posiada spisu lektur. Wybór w tej materii pozostawiono nauczycielowi, który swobodnie i według upodobań dzieci powinien się starać zainteresować młode pokolenie książką i czytaniem.

Odpowiedzi pozostałych ośmiu trzecioklasistów wahały się pomiędzy książkami przygodowymi i bajkami. Wśród nich dzieci najczęściej wymieniały: *Bolek i Lolek*, *O zimowej sikoreczce*, *Wakacyjny koncert* czy *Garfield*, *Kłątwa egipskich łożów*.

Współczesne dzieci żyją w zupełnie innej rzeczywistości aniżeli poprzednie pokolenia. Nieograniczony dostęp do środków masowego przekazu – telewizji, radia, prasy, Internetu – jest obecnie uważany za normę. Elektroniczne media budzą ogromne zainteresowanie dzieci i młodzieży, odciskając piętno na ich życiu. Długotrwałe przesiadywanie przed ekranem telewizora czy komputera wpływa na dziecięce pasje i marzenia, zmienia sposób postrzegania rzeczywistości, ogranicza kontakty międzyludzkie oraz redukuje czas poświęcony innym, aktywnym sposobom spędzania czasu wolnego. Kolejne wykresy (7 i 8) prezentują preferowane formy wypoczynku przy elektronicznych mediach.

Wykres 7. Programy telewizyjne najchętniej oglądane przez dzieci klas trzecich.

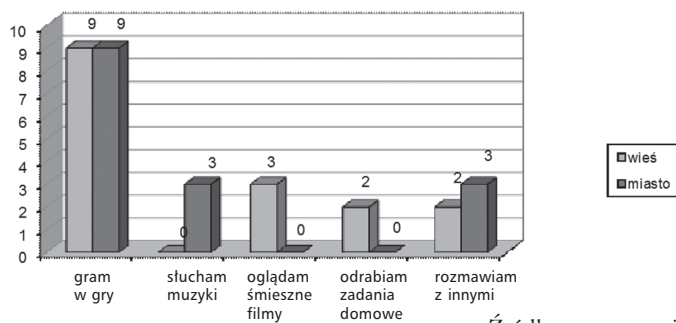
Źródło: opracowanie własne

Spędzając czas przed telewizorem, badane dzieci, w zdecydowanej większości wybierają programy, które zapewniają relaks, odprężenie, zabawę, o treści łatwej i przyjemnej w odbiorze. Najbardziej cenionymi rodzajami audycji telewizyjnych wśród uczniów klas trzecich okazały się:

seriale dla dzieci (9), kanały sportowe (9) oraz bajki (8). Nikt spośród respondentów nie docenił wartości „kanałów edukacyjnych”, chociaż istniała taka możliwość odpowiedzi w proponowanym kwestionariuszu ankiety. Sposób spędzania czasu wolnego przed ekranem telewizora może budzić pewne obawy, gdyż większość współczesnych seriali dla dzieci oraz bajek (także kreskówek) nastawiona jest na kształtowanie kultury konsumpcji.

Komputer i Internet są mediami ogólnodostępnymi nie tylko dla dorosłych, ale także dzieci, szczególnie tych najmłodszych, najbardziej narażonych na odbiór niewłaściwych treści. Już od najmłodszych lat dzieci wglębiają się w tajniki ich działania¹⁴, chłoną informacje przez nie propagowane, wymieniają się opiniami na temat gier czy filmów oglądanych dzięki YouTube. Kolejny wykres (8) prezentuje formy spędzania czasu wolnego przez dzieci z wykorzystaniem komputera.

Wykres 8. Sposoby korzystania z komputera w opinii badanych dzieci.

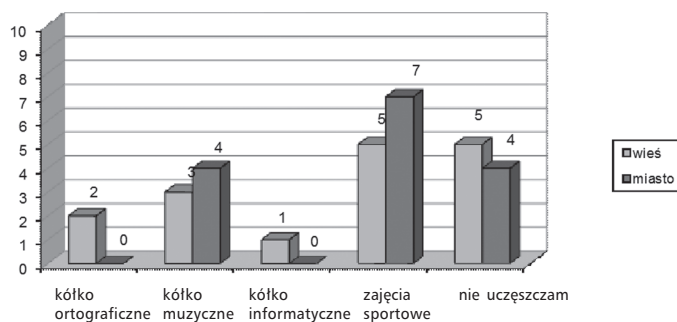

Źródło: opracowanie własne

Większość badanych dzieci wykorzystuje komputer do grania w gry. W ten sposób spędza czas wolny dziewięć dzieci mieszkających na wsi i taka sama ilość uczniów szkoły miejskiej. Ponadto co piąty uczeń mieszkający na wsi posługuje się komputerem w celu oglądania śmiesznych filmów (YouTube), do czego nie przyznają się ich rówieśnicy zamieszkujący tereny miejskie. Ci ostatni używają komputera do słuchania muzyki (3) oraz do komunikowania się z innymi członkami klasy (3). Uzyskane w trakcie badań wyniki wskazują, że dzieci wykorzystują komputer raczej w celach rozrywkowych, nie postrzegając jego możliwości w zakresie edukacji. Tylko dwoje uczniów ze szkoły wiejskiej przyznało się, iż komputer może być pomocny w toku odrabiania zadań domowych.

Czas wolny uczniów klas III może być również przeznaczony na udział w zajęciach pozalekcyjnych lub dodatkowych. Zajęcia pozalekcyjne odbywają się na terenie placówki oświatowej, są bezpłatne, a ich ilość i jakość jest uzależniona od właściwego przygotowania nauczycieli szkoły. Właściwie zorganizowane stwarzają możliwość przedłużenia procesu dydaktyczno-wychowawczego szkoły, zapewniają właściwy rozwój osobowości uczniów, są formą rozwijającą ich zainteresowania i uzdolnienia, zapewniają kulturalny wypoczynek i rozrywkę. Preferencje w zakresie wyboru zajęć pozalekcyjnych przedstawia wykres 9.

Wykres 9. Rodzaje zajęć pozalekcyjnych wybierane przez dzieci klas trzecich.

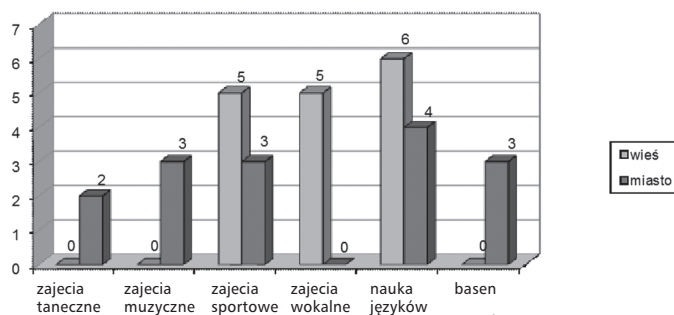

Źródło: opracowanie własne

Większość badanych uczniów w ramach zajęć pozalekcyjnych wybiera aktywną formę spędzania czasu wolnego. Zajęcia sportowe są preferowane przez 5 uczniów szkoły wiejskiej oraz 7 dzieci miejskich. Jednak niepokoić może fakt, iż około 1/3 grupy badawczej zamieszkującej tereny wiejskie w ogóle nie korzysta z tej formy zajęć wolnoczasowych. Również prawie co czwarte badane dziecko szkoły miejskiej przyznaje, że nie uczęszcza na tego typu zajęcia. Można zastanawiać się nad tym, czy brak udziału w zajęciach oferowanych przez szkołę jest podyktowany ich jakością, a może raczej przeciążeniem dzieci obowiązkami szkolnymi lub zajęciami dodatkowymi. Te ostatnie, stają się bardzo popularne, a ośrodki oferujące płatne zajęcia same walczą o uwagę rodziców i poszukują nowych i bardziej oryginalnych pomysłów na zagospodarowanie czasu wolnego coraz młodszych dzieci. Zdarza się, iż grafik ucznia w młodszym wieku szkolnym jest tak wypełniony, że brakuje w nim miejsca na zwykłą dziecięcą zabawę, spotkania z rówieśnikami, czy odrabianie zadań domowych. W tym miejscu można zadać pytanie: Czy rodzice wychowują aktywnych, twórczych i zadowolonych z życia ludzi? Czy raczej przy-

szłych frustratów, którzy przyzwyczajeni do ciągłej aktywności nie potrafią już odpoczywać? Kolejny wykres (10) przedstawia zajęcia dodatkowe wybierane przez badaną grupę dzieci.

Wykres 10. Rodzaje zajęć dodatkowych w opinii badanych uczniów.

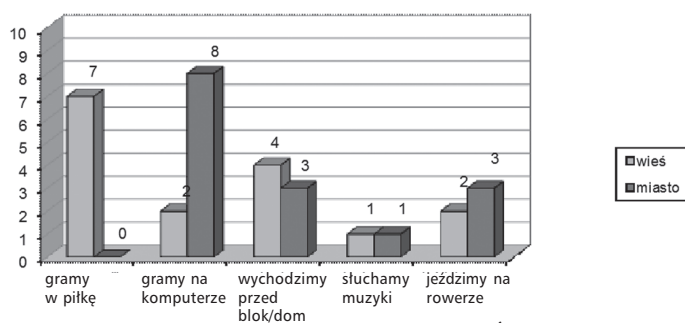

Źródło: opracowanie własne

Stymulowanie rozwoju dziecka jest dzisiaj modnym określeniem. Wiele informacji na ten temat znajdujemy w bogatej literaturze, a jednym ze sposobów pobudzania rozwoju najmłodszych jest udział w zajęciach dodatkowych. Można zastanawiać się jednak, czy udział w tych zajęciach jest podyktowany faktycznymi zainteresowaniami uczniów, czy raczej niespełnionymi ambicjami rodziców, a może troską o przyszłość podopiecznych. Przeprowadzone badania wskazują, że większość dzieci zamieszkujących wieś w czasie wolnym uczy się języków obcych (6). Takiej samej odpowiedzi udzieliło co czwarte dziecko uczęszczające do szkoły miejskiej. Nauka języków obcych, szczególnie języka angielskiego, staje się zatem dla rodziców priorytetem w kształceniu dziecka. Około 1/3 dzieci wiejskich uczestniczy także w zajęciach wokalnych oraz sportowych, natomiast co piąty uczeń klasy III szkoły miejskiej wybiera też zajęcia sportowe, ale bierze również udział w zajęciach muzycznych oraz doskonali umiejętność pływania. Uzyskane wyniki badań wskazują, że wybór zajęć dodatkowych może być uzależniony od miejsca zamieszkania. Odpowiedzi otrzymane od uczniów szkół wiejskich są bardziej zbieżne (wskazywano tylko trzy rodzaje zajęć dodatkowych). Dzieci zamieszkujące tereny miejskie udzieliły bardziej zróżnicowanych odpowiedzi, co może świadczyć o łatwiejszym dostępie do instytucji oferujących tego typu zajęcia.

Młodszy wiek szkolny jest czasem, w którym dziecko zaczyna dostrzegać coraz większą siłę i presję grupy rówieśniczej. Koleżanki i koledzy z klasy pozwalają na zaspokojenie potrzeb, których nie są w stanie spełnić nauczyciele i rodzice. Opinie rówieśników są decydujące w kwestii postrzegania siebie i świata. Im wyższy poziom popularności odczuwa dziecko w gronie rówieśników, tym wyższa jest jego samoakceptacja¹⁶. Z tego względu organizacja, ale też sposób spędzania czasu wolnego będzie uzależniony od preferencji grupy rówieśniczej (wykres 11).

Wykres 11. Sposoby spędzania czasu wolnego w towarzystwie rówieśników w opinii badanych dzieci.

Źródło: opracowanie własne

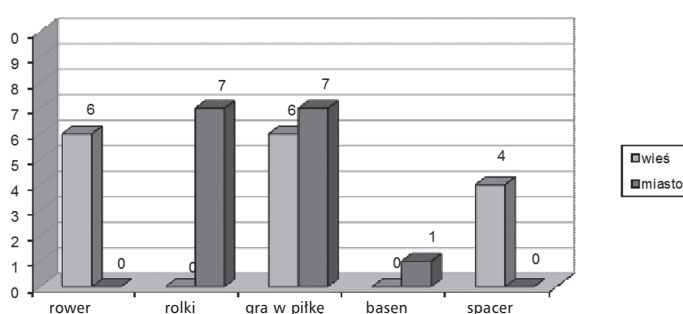
Otrzymane w trakcie badań wyniki ukazały zróżnicowanie w zakresie sposobu spędzania czasu wolnego w towarzystwie kolegów i koleżanek wśród dzieci wiejskich i miejskich. Dzieci uczęszczające do szkoły na wsi czas wolny w gronie rówieśników spędzają bardziej aktywnie aniżeli ich koledzy z miast. Ich podstawowe zajęcia wolnoczasowe to: gra w piłkę (7), jazda na rowerze (4), a także czas spędzony przed domem (4). Ponad połowa (8) uczniów zamieszkujących teren miasta w czasie wolnym wspólnie z rówieśnikami gra na komputerze. Żadne dziecko z tej grupy badawczej nie uznało gry w piłkę jako atrakcyjnej formy spędzania czasu wolnego z kolegami. Co piąty trzecioklasista z miasta umawia się z rówieśnikami na wspólną jazdę na rowerze i taka sama ich ilość spotyka się pod blokiem.

Aktywność fizyczna jest podstawowym stymulatorem rozwoju psychosomatycznego dziecka. Ruch na świeżym powietrzu przyczynia się nie tylko do zwiększania ogólnej sprawności ucznia w młodszym wieku szkolnym, hartowania jego organizmu, podwyższania wydajności i odporności na stres, ale czyni go także mądrzejszym. Ćwiczenia fizyczne

¹⁶ J. Bielski, *Metodyka wychowania fizycznego i zdrowotnego*, Kraków 2005, s. 64.

pobudzają dojrzewanie ośrodków ruchowych w mózgu, co przyczynia się do podnoszenia sprawności motorycznej. Dzięki temu wzrasta szybkość przewodzenia bodźców nerwowych, usprawnia się koordynacja ruchów oraz ekonomika pracy²⁹. Preferencje w zakresie aktywnego sposobu spędzania czasu wolnego uczniów klas III obrazuje wykres 12.

Wykres 12. Formy ruchu preferowane przez dzieci w młodszym wieku.

Źródło: opracowanie własne

Gra w piłkę okazała się tą czynnością, która połączyła środowisko miejskie i wiejskie w zakresie sposobów spędzania czasu wolnego. Takiej odpowiedzi udzieliło 7 uczniów zamieszkujących miasto oraz 6 z terenów wiejskich. Pozostałe odpowiedzi ukazały różnice wynikające najprawdopodobniej z infrastruktury miejscowości, w których mieszkają objęci badaniami trzecioklasiści. Dzieci uczęszczające do szkoły wiejskiej wybierają rower (6) oraz spacer (4) jako kolejne (po grze w piłkę) formy ruchu. Ich rówieśnicy ze szkoły miejskiej nie wykazali żadnego zainteresowania tymi działaniami, bowiem zdecydowanie preferują jazdę na rolkach. Taki rodzaj aktywności fizycznej wybrała prawie połowa (7) dzieci mieszkających w mieście.

Uzyskane w trakcie badań wyniki wskazują, że miejsce zamieszkania w pewnym stopniu wywiera wpływ na sposób aktywności fizycznej dzieci. Wieś stwarza większe możliwości kontaktu z przyrodą i środowiskiem naturalnym, sprzyja realizacji długich spacerów i wycieczek, ułatwia realizację rowerowych eskapad. Miasto dysponuje zazwyczaj bogatą ofertą instytucji, które umożliwiają aktywne spędzanie czasu wolnego (np. basen), a równe i wybetonowane tereny otwierają perspektywę stabilnej jazdy na rolkach.

Wnioski z przeprowadzonych badań

Czas wolny jest tym momentem dnia dziecka, który pozostaje mu po wypełnieniu wszystkich obowiązków zarówno szkolnych, pozaszkolnych, jak i domowych. Może być przeznaczony na różne działania, zgodnie z upodobaniami i zainteresowaniami dziecka w młodszym wieku szkolnym. To czas, który można spędzić w samotności, szukając chwil wytchnienia od natłoku codziennych obowiązków albo w towarzystwie najbliższych ludzi – rodziny, rówieśników, znajomych. Życie w ciągłym pośpiechu, w pełnej dyspozycyjności powoduje, że współczesny człowiek nie docenia rangi czasu wolnego w procesie kształtowania i wychowania młodego pokolenia.

Celem przeprowadzonych badań było ukazanie najczęściej wybieranych form spędzania czasu wolnego przez dzieci klas III, pochodzących ze środowiska miejskiego i wiejskiego. W tym kontekście zwrócono również uwagę na opinie wyrażane przez uczniów dotyczące ich stosunku do wypoczynku.

Uzyskane w trakcie badań wyniki wskazują, że większość dzieci definiując czas wolny utożsamia go z wypoczynkiem. Jest on kojarzony przez dzieci klas trzecich z czynnym działaniem, rekreacją. Ponadto prawie 2/3 grupy badawczej, niezależnie od miejsca zamieszkania, uważa, że dysponuje wystarczającą ilością czasu wolnego. Jednak wśród dzieci zamieszkujących obszary wiejskie, znalazły się takie, które stwierdzały, że posiadana przez nie ilość czasu wolnego jest duża. Wypowiedzi te stanowią kontrast dla rówieśników zamieszkujących miasto. Prawie co piąte badane dziecko uczęszczające do szkoły w mieście skarży się na małą lub bardzo małą pulę czasu przeznaczonego na odpoczynek. Główną przyczyną posiadania zbyt małej ilości czasu wolnego jest zbieżna dla uczniów z obu badanych środowisk. Dzieci uważają, że nadmierna ilość zajęć szkolnych jest podstawowym źródłem ograniczającym chwile relaksu. Uczniowie klas trzecich Szkoły Podstawowej uczęszczający do szkoły wiejskiej najczęściej czas wolny spędzają w kręgu rodziny (mamy lub taty), natomiast ich rówieśnicy z miast odpoczywają w gronie kolegów i koleżanek.

Zdecydowana większość dzieci biorących udział w badaniu, niezależnie od miejsca zamieszkania, czas wolny spędza w sposób pasywny. Czynnikiem różniącym oba środowiska są wybory w zakresie preferencji zajęć wolnoczasowych. Uczniowie szkoły miejskiej odpoczywają przed ekranem komputera lub telewizora, natomiast trzecioklasiści zamieszkujący wieś, którzy także przyznawali się do wykorzystywania komputera w czasie wolnym, preferują również inne czynności: zajęcia pozalekcyjne, czytanie książek, spotkania ze znajomymi przed domem.

Przeprowadzone badania ukazują raczej smutny obraz polskiego czytelnictwa uczniów w młodszym wieku szkolnym. Zarówno dzieci

wiejskie, jak i miejskie w czasie wolnym sięgają po publikacje z zakresu kanonu lektur obowiązkowych. Z kolei dzieci, które odpoczywają przed ekranem telewizora, wybierają kanały o niskiej wartości edukacyjnej. Na pierwsze miejsce w tym zakresie wysuwają się seriale dla dzieci oraz programy sportowe, nieco mniej wskazań odnotowały bajki (w tym kreskówki). Natomiast czas spędzony przez uczniów przed ekranem komputera ogranicza się, w głównej mierze, do grania w gry.

Uczniowie klas trzecich czas wolny poświęcają także na uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych i dodatkowych. W szkole wybierają głównie zajęcia ruchowe, jednak niepokoić może fakt, że stosunkowo duża liczba dzieci w ogóle nie korzysta z tej formy zajęć wolnoczasowych. Wśród zajęć dodatkowych, niezależnie od miejsca zamieszkania, króluje język angielski. Ponadto dzieci ze środowiska wiejskiego korzystają z zajęć wokalnych i sportowych, natomiast ich rówieśnicy z miasta uczęszczają na basen, zajęcia muzyczne i sportowe.

Sposób spędzania czasu wolnego w towarzystwie rówieśników stał się czynnikiem różnicującym wypowiedzi dzieci z obu badanych środowisk. Uczniowie szkoły wiejskiej preferują aktywność ruchową i odpoczywają grając w piłkę, ich rówieśnicy z miast w tym czasie zasiadają przed ekranem komputera. Jeżeli badani trzecioklasiści zdecydują się przeznaczyć swój czas wolny na aktywność fizyczną, to ulubioną i dominującą czynnością dzieci zarówno wiejskich, jak i miejskich jest gra w piłkę. Pozostałe wybory dzieci w zakresie form ruchu ukazały zróżnicowanie upodobań w zależności od miejsca zamieszkania. Uczniowie klas III pochodzenia wiejskiego jeżdżą na rowerze i spacerują, natomiast ich rówieśnicy z miast jeżdżą na rolkach.

Przedstawione powyżej wyniki badań, pomimo uzyskania ich od wąskiej grupy badawczej, ukazują pewne tendencje w sposobie spędzania czasu wolnego dzieci, obrazowane przez szersze grono eksploratorów tego tematu. Należy wziąć pod uwagę fakt, że sposób spędzania czasu wolnego będzie zależał w pewnej mierze od czasu, w którym człowiek żyje. Popularna dawniej aktywność fizyczna, wycieczki, sport, turystyka, gry i zabawy na świeżym powietrzu zostają powoli wypierane przez bardziej bierne zajęcia wolnoczasowe. Rozwój przekazu medialnego, komputerów, Internetu i telefonii komórkowej, a także dalszy, szybki postęp technologiczny to czynniki, które niewątpliwie wpłynęły na styl życia człowieka. Przyczyniły się także do zmiany sposobu gospodarowania czasem wolnym współczesnych dzieci. Coraz więcej rodzin wybiera galerie i centra handlowe jako najlepsze miejsca regeneracji sił po ciężkim dniu pracy. Miejsca te tworzą nowe kategorie przestrzeni społecznej z dominującą kulturą masową, gdzie „mieć” przewyższa „być”. To bardzo niebezpieczne

warunki dla rozwoju przyszłego pokolenia, dlatego działania rodziny i szkoły powinny skupiać się na ukazywaniu różnorodnych możliwości i perspektyw zagospodarowania czasu wolnego.

Bibliografia

- Bielski J., *Metodyka wychowania fizycznego i zdrowotnego*, Impuls, Kraków 2005.
- Czerepaniak-Walczak M., *Gdy po nauce mamy wolny czas...*, Wydawnictwo PoNad, Szczecin 1997.
- Daszkowska J., Pelczar R. (red.), *Czas wolny, przeszłość – teraźniejszość-przyszłość*, KUL, Stalowa Wola 2009.
- Denek K., *Pedagogiczne aspekty czasu wolnego*, „Lider” (2006)12.
- Kamiński A., *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa 1965.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Bellona, Warszawa 2007.
- Koźmińska I., Olszewska E., *Wychowanie przez czytanie*, Świat Książki, Warszawa 2010.
- Mroczkowska D. (red.), *Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy*, Difin SA, Warszawa 2011.
- Ostrowska M., *Przymus bezczynności*, PWN, Warszawa 2007.
- Parlak M., *(Nie)doceniona rola czasu wolnego w organizowaniu przestrzeni edukacyjnej uczniów w młodszym wieku szkolnym*, „Nauczanie Początkowe” 38(2014/2015)1.
- Pięta J., *Pedagogika czasu wolnego*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2004.
- Truszkowska-Wojtkowiak M., *Fenomen czasu wolnego*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2012.
- Ulewicz-Adamczyk D., *Problematyka czasu wolnego na przestrzeni wieków i we współczesnym świecie*, [w:] *Czas wolny. Przeszłość – teraźniejszość-przyszłość*, red. J. Daszykowska, R. Pelczar, KUL, Stalowa Wola 2009.
- Walasik R., *Czas wolny dzieci ze środowisk zróżnicowanych kulturowo*, „Edukacja i Dialog”, 228/229(2012)1/2.
- Zawadzka A., *Dziecko a zmienowość nauki szkolnej. Opieka rodzicielska, realizacja potrzeb biologicznych, obowiązków i wartość wypoczynku ucznia klasy trzeciej ze zmiany rannej lub południowej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991.
- Zawalska A., *Czas wolny w życiu dziecka*, http://zawalskaaneta.republika.pl/czas_wolny.htm (dostęp: 27.01.2015).

Streszczenie

We współczesnych rozważaniach dotyczących czasu wolnego zwraca się uwagę na rangę odpoczynku dla prawidłowego i zrównoważonego życia człowieka. Eksploratorzy tego tematu podkreślają walory zdrowotne, rekreacyjne, rozwojowe, wychowawcze, socjologiczne itp. czasu wolnego, kładąc nacisk na zasadzki, jakie wynikają z jego błędnego zagospodarowania. Na nieprawidłowe wykorzystanie czasu wolnego szczególnie narażone są dzieci. Po pierwsze dopiero poznają wartość czasu, który pozostaje do ich dyspozycji, uczą się go właściwie planować, rozwijając samodzielność decyzji. Po drugie czas wolny dzieci jest ściśle powiązany z czasem wolnym dorosłych. To rodzice są najczęściej inspiracją zachowań wolnoczasowych dzieci w młodszym wieku szkolnym.

W artykule przedstawiono wyniki badań w zakresie najczęściej wybieranych form spędzania czasu wolnego przez dzieci klas III, pochodzących ze środowiska miejskiego i wiejskiego. W tym kontekście zwrócono również uwagę na opinie wyrażane przez uczniów dotyczące ich stosunku do wypoczynku.

Uzyskane w toku badań odpowiedzi trzecioklasistów nie napawają optymizmem. Zdecydowana większość dzieci biorących udział w badaniu, niezależnie od miejsca zamieszkania, czas wolny spędza w sposób pasywny. Popularna dawniej aktywność fizyczna, wycieczki, sport, turystyka, gry i zabawy na świeżym powietrzu zostają powoli wypierane przez bardziej bierne zajęcia wolnoczasowe. Rozwój przekazu medialnego, komputerów i Internetu, telefonii komórkowej, a także dalszy, szybki postęp technologiczny to czynniki, które niewątpliwie wpłynęły na styl życia człowieka. Przyczyniły się także do zmiany sposobu gospodarowania czasem wolnego współczesnych dzieci.

Słowa kluczowe: czas wolny, czas wolny dziecka, formy spędzania czasu wolnego, znaczenie czasu wolnego dla dziecka.

Leisure Time Activities of Third Grade Pupils of Primary School – a Report from Studies

Summary

In modern considerations on leisure time, scientists emphasize the importance of leisure for a proper and balanced human life. Researchers of the subject point out health, recreational, development, educational and sociological benefits of leisure, emphasizing the traps resulting from its misapplication. Children are particularly vulnerable to the misuse of their

free time. Firstly, they only get to know the value of time at their disposal and learn how to plan it correctly. By doing so, they develop independent decision-making. Secondly, the children's leisure time is closely related to the adults' free time. Most frequently, it is parents who inspire school-children's choice of leisure time.

The article presents the results of studies concerning most frequently chosen leisure time activities of third grade pupils from urban and rural areas. In this respect, attention was drawn to the views expressed by pupils on their attitude to leisure.

Third graders' answers, obtained in the course of the studies, do not give rise for optimism. The vast majority of the children participating in the study, regardless of their place of residence, spend their leisure time passively. Previously popular physical activity, trips, sport, tourism, games and outdoor activities are slowly replaced by more passive leisure time activities. The media development, computers and the Internet, the mobile telephony as well as further, rapid technological advances are the factors which, undoubtedly, have affected human lifestyle. They have all contributed to the change in the way contemporary children spend their leisure time.

Keywords: leisure time, leisure time of a child, leisure time activities, importance of leisure time for a child.

Adres do korespondencji:
Dr Katarzyna Szewczuk
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
Katedra Dydaktyki i Wczesnej Edukacji Dziecka
e-mail: katarzyna.szewczuk@wp.pl